

Nekaterim morskim pticam so se peruti spremenile v plavuti, s tem pa so izgubile sposobnost letenja. Edina takšna ptica v Evropi je bila **ORJAŠKA NJORKA** (*Pinguinus impennis*) ali evropski pingvin. V vodi jo je bilo nemogoče ujeti, na kopnem v času gnezditve pa je bila lahek plen mornarjev, ki so gnezdeče njorke neusmiljeno pobijali do končnega izumrtja. Zadnjič so orjaško njorko živo opazovali na odprtem morju leta 1852.
foto rekonstrukcija: **Roman Uchytel**, <https://prehistoric-fauna.com>

MORSKE PTICE

// Al Vrezec

Ptice so edini leteči organizmi, ki so osvojili tudi zračni prostor nad morjem. Žuželkam in netopirjem to denimo ni uspelo. Kljub temu pa je vetrovno in razburkano ozračje nad morjem brez trdne pristajalne podlage tudi za ptice velik prilagoditveni zalogaj, in četudi 71 % površja Zemlje prekriva morje, je zares morskih danes le 3,5 % vseh ptic. Morske ptice preživijo dobesedno del svojega življenja na morju, kjer najdejo tudi vso hrano, na kopno pa prihajajo večinoma samo zaradi gnezdenja.

Večina morskih ptic obvladuje prostrane morske površine po zraku, nekatere pa so se prilagodile podvodnemu načinu življenja. Večina potapljalčih se ptic se pod vodo poganja z veslastimi nogami, nekatere pa s peruti, kot bi pod vodo letele. A ker je voda gostejši medij od zraka, so se temu prilagodile tudi peruti. Kot plavuti specializirane peruti pa niso več primerne za letanje po zraku. Zato je med morskimi pticami kar nekaj neletečih vrst, kot so denimo vsi pingvini, ali pa med njorkami izumrla orjaška njorka (*Pinguinus impennis*) in med kormorani črni kormoran (*Phalacrocorax harrisi*) z otočja Galapagos. Da so to ptice prostrane vode, priča njihova okornost na kopnem, ki se prelevi v osupljivo ribam podobno žival v vodi. Največji pingvin, cesarski pingvin (*Aptenodytes forsteri*), pod vodo plava s povprečno hitrostjo 7,5 km/h, se potopi prek 500 metrov globoko, pod vodo pa zdrži celo več kot 15 minut.

DOLGOŽIVOST MORSKIH PTIC

Morske ptice so navadno večje in težje od večine kopenskih in imajo majhna legla, saj večinoma znesejo v gnezdo le po eno jajce. Mladiči se razvijajo počasi, starši pa zanje skrbijo še dolgo po tem, ko se ti spelejo iz gnezda. Spolno dozori precej pozno. Dober primer tega je kratkorepi albatros (*Phoebastria albatrus*), ki gnezdi na dveh otokih južno od Japonske. V začetku 20. stoletja so jih zaradi njihovega perja na gnezditvenih kolonijah pobijali brez omejitev, svoje pa so dodali še vulkanski izbruhi med letoma 1939 in 1940, ki so kolonije izpraznili. Čeprav so lov na kratkorepe albatrose prepovedali, v 40-ih letih teh ptic niso več opazili, zato so domnevali, da je vrsta izumrla. Presenetljivo pa se je leta 1950 nekaj ptic, ki so do takrat kot spolno nezrele tavale po Tihem oceanu, vrnilo in so leta 1954 spet pričele gnezdit. Čeprav je kratkorepi albatros še vedno ogrožena vrsta, pa mu izumrtje ne grozi več. Zgodba priča o veliki dolgoživosti teh ptic in o dolgem obdobju, ki ga kot spolno nezreli osebk preživijo daleč od svojih gnezdišč.

Med morske ptice prištevamo 364 vrst, ki so razpršene po različnih skupinah. Resnično morskih skupin ptic, kjer so vse vrste morske, je 12, in sicer

slapniki (Gaviiformes), vse štiri družine cevonoscev (Procellariiformes), tropiki (Phaenontiformes), med veslonožci (Suliformes) so popolnoma morske burnice (Fregatidae) in strmoglavci (Sulidae), med pobrezniki (Charadriiformes) pa govnačke (Sternoriniidae) in njorke (Alcidae). Pri drugih skupinah pa so morske le posamezne vrste, kakršen je črnovrati ponirek (*Podiceps nigricollis*) med ponirki, vranjek (*Phalacrocorax aristotelis*) med kormorani in sredozemski galeb (*Ichthyophaga bourcierii*) med galebi. V nadaljevanju si pogledajmo le v celoti morske skupine ptic, ki kažejo na pestrost ptičjih prilagoditev na morsko okolje in žal nakazujejo tudi dejstvo, da človeška roka ni prizanesla niti prostranim oceanom.

SLAPNIKI (GAVIIFORMES)

Čeprav so slapniki gnezdilke izključno celinskih voda, zlasti jezer, prezimujejo samo na morju. Veslaste noge so značilno pomaknjene krepko nazaj, da delujejo kot propeler. Zaradi tega so izjemno hitri v vodi, na kopnem pa nerodni in počasni. Gnezdiijo na kopnem, zlasti na manjših otokih. Tako se učinkovito rešijo kopenskih plenilcev, saj je zanje takšno gnezdo nedostopno. Lovijo predvsem manjše ribe, na morju tudi glavonožce. Da bi bila prebava drobnih in koničastih ribjih kosti učinkovitejša, slapniki dodatno pobirajo kamenčke, ki delujejo v želodcu kot mlinček. Sredozemsko morje je eno glavnih prezimovališč polarnih (*Gavia arctica*)

Najstarejša znana ptica v Evropi je atlantski viharник (Puffinus puffinus), ki je doživel več kot 50 let.

in rdečegrih slapnikov (*Gavia stellata*). Zanje je značilna t.i. krožna selitev. Jeseni med septembrom in oktobrom se slapniki s sibirskih gnezdišč prek celine selijo do Črnega morja in naprej po Sredozemlju. Spomladi v aprilu pa so celinske vode še zamrznjene, zato se vračajo okoli atlantske obale in Baltijskega morja, ki je zaradi vpliva zalivskega toka nezamrznjeno. Najdbe obročkanih slapnikov iz Jadranskega morja so dokaj redke, a kažejo, da tu prezimujejo v glavnem skandinavske ptice.

Pingvini (Sphenisciformes) so morske ptice južne poloble, ki dobro sledijo Bergmanovemu pravilu, saj največje vrste najdemo v najhladnejših delih Antarktike, najmanjše pa v tropskih in subtropskih predelih. Na sliki si od leve proti desni sledijo (vrste z obal Antarktike in Južne Amerike):

CESARSKI PINGVIN

(*Aptenodytes forsteri*;

Antarktika; dolžina do 115 cm),

ZLATOČOPASTI PINGVIN

(*Eudyptes chrysolophus*;

južni Atlantik in Indijski

ocean; dolžina do 71 cm)

in **GALAPAŠKI PINGVIN**

(*Spheniscus mendiculus*;

Galapaško otočje pod ekvatorjem; dolžina do 53 cm).

foto: iStock

PINGVINI (SPHENISCIFORMES)

Ker gre za morske ptice izključno južne poloble, ni presenetljivo, da so se Evropejci srečali z njimi dokaj pozno, šele v 15. stoletju, ko so evropski pomorščaki prvič pluli mimo Rta dobrega upanja na jugu Afrike. Kljub temu pa so bili »pingvini« evropskim morjeplovcem znani že prej. To ime so nadeli neleteči orjaški njorki (*Pinguinus impennis*), ki je gnezdila v severnem Atlantiku. Njorkin vzdevek pingvin so torej prenesli tudi na njej podobne ptice južne poloble. Najseverneje gnezdeči pingvin je galapaški pingvin (*Spheniscus mendiculus*) z otočja Galapagos blizu ekvatorja. Največ je antarktičnih in subantarktičnih vrst, zlasti na južnih obalah Južne Amerike. Kot kaže, pingvini nekako sledijo Bergmanovemu pravilu, ki pravi, da so v hladnejših

tri mesece, ko čakajo, da se samice vrnejo z ribolova. Izvaljenega mladiča celo hranijo s posebnim izločkom požiralnika, ki mu pravimo kar »pingvinje mleko«. Cesarski in kraljevi pingvin (*Aptenodytes patagonicus*) ne delata gnezd, pač pa jajce med valjenjem držita kar na stopalih. To jima med gnezdenjem omogoča tudi nekaj več mobilnosti, medtem ko si druge vrste gradijo manjša gnezda iz kamenja ali pa kopljejo rove. Posebnost cesarskega pingvina je tudi ta, da prične z gnezdenjem pozimi pri temperaturah tudi do -60 °C in med orkanskimi antarktičnimi vetrovi, ki pihajo s hitrostjo do 200 km/h. Pingvini imajo zelo gosto perje in topel zrak, ujet med perje, jim služi kot odlična izolacija tako na kopnem kot v vodi. Nedavno so odkrili, da ima med perjem ujeti zrak tudi posebno vlogo pri plavanju. Cesarski pingvini navadno plavajo s hitrostjo 7,5 km/h, medtem ko pred skokom na obalo svojo hitrost povečajo na kar 5,5 m/s oziroma skoraj 20 km/h, tako da iztisnejo zrak med perjem, s čimer zmanjšajo upor med telesom in vodo. S tem dobijo zaletno moč za skok iz vode, z večjo hitrostjo pa uidejo tudi plenilcem, ki nanje prežijo pod ledom, denimo morski leopard (*Hydrurga leptonyx*).

Pingvini so najbližji sorodniki cevonoscev in slapnikov.

podnebnih razmerah živali večje. Največji, cesarski pingvin, gnezdi le na Antarktiki, medtem ko najmanjše vrste najdemo v subtropskem in tropskem pasu, kot sta galapaški pingvin z Galapagosa in pritlikavi pingvin (*Eudyptula minor*) iz Avstralije. Kljub temu so vsi pingvini ptice hladnih morskih voda in tudi tisti iz subtropskih in tropskih območij pravzaprav živijo v predelih oceanov, ki jih oblivajo hladni morski tokovi, denimo Humboldtov tok ob zahodni obali Južne Amerike.

Pingvini so morju najbolj prilagojene ptice, sicer najbližji sorodniki cevonoscev in slapnikov. Na obale pridejo le v času gnezdenja in golitve, ko se zaradi golitve ne morejo potapljati. V teh obdobjih se ne hranijo. Samci cesarskih pingvinov se v obdobju valjenja edinega jajca ne hranijo kar dva do

Vsi pingvini gnezdijo v kolonijah, ki so bolj ali manj strnjene. Družabni so tudi pod vodo in pogosto lovijo v jatah, pri lovu pa se lahko pridružijo tudi drugim morskim plenilcem, kot so plenilske ribe, strmoglavci in morski levi. Lovijo predvsem ribe, denimo cesarski in kraljevi pingvin, ali rake (zlasti kril), kar je značilno za nekatere antarktične pingvine. Pomemben del prehrane so tudi glavonožci, zlasti lignji, ki so glavni del prehrane skalnega pingvina (*Eudyptes chrysocome*), ki živi na jugu vseh oceanov. Pingvini načeloma niso selivke, čeprav lahko premagujejo velike razdalje tako po morju kot po kopnem. Cesarski pingvini od kolonije do morja prepešajo tudi do 200 kilometrov, saj je velik pas morja ob Antarktiki pozimi zamrznjen.

CEVONOSCI (PROCELLARIIFORMES)

Najbolj razširjena skupina morskih ptic so cevonosci, ki jih najdemo vse od severnega do južnega tečaja, čeprav največ vrst živi na južni polobli. Gre za skupino povsem na morje prilagojenih vrst, ki pa so glede na stas in način življenja dokaj različne. Največji so albatrosi (Diomedidae), ki so sploh ene največjih letečih ptic. Albatrosi so tudi med najbolj dolgoživimi pticami, saj naj bi dočakali starost tudi do 80 let, njihovo gnezdenje pa je eno najdaljših, saj za obdobje od graditve gnezda do speljave mladičev potrebujejo celo leto. Zato pa tudi ne gnezdiyo vsako leto. Večji del življenja krmarijo po odprtih oceanih, za let pa potrebujejo dovolj vetra, sicer ne morejo leteti. Prav zato se držijo polarnih in zmernih območij ter izjemoma prečkajo manj vetrovni tropski pas, kar je tudi razlog, da se albatrosi južne poloble zelo redko pojavljajo na severu in obratno. Prav tako se izogibajo manjših zaprtih morij, kakršno je tudi Sredozemlje, pa tudi sicer v severnem Atlantiku ne gnezdi noben

Cevonosci (Procellariiformes) so skupina izključno morskih ptic, med katere sodijo največji albatrosi (Diomedidae), na sliki 1 je **FALKLANDSKI ALBATROS** (*Thalassarche melanophris*), najmanjši strakoši (Hydrobatidae), na sliki 2 je edina sredozemska vrsta **STRAKOŠA** (*Hydrobates pelagicus*), oceanski strakoši (Oceanitidae), na sliki 3 je **ANTARKTIČNI STRAKOŠ** (*Oceanites oceanicus*), in vihariki (Procellariidae), ki so razširjeni po vseh morjih sveta. Na sliki 4 je **VELIKI VIHARNIK** (*Puffinus gravis*).

foto: iStock

Albatrosi so ene najbolj dolgoživih ptic, saj naj bi dočakali starost tudi do 80 let.

albatros. Med cevonosci so najmanjši oceanski strakoši (Oceanitidae), ki merijo 13 do 26 cm, kar je nekako med velikostjo vrabca in kosa, sledijo jim strakoši (Hydrobatidae). Strakoši so gnezditveno omejeni na severno, oceanski strakoši pa večinoma na južno poloblo. Imajo poseben lebdeč let in dolge noge, s katerimi kar poskakujejo po vodni gladini, ko lovijo ceponožne rake, manjše ribe ali meduze na vodni gladini. Večino življenja preživijo na odprtem morju, le v času gnezdenja pridejo na kopno, pa še to le v nočnem času, da se izognejo plenilcem. V Sredozemskem morju gnezdi le strakoš (*Hydrobates pelagicus*), druge oceanske vrste zaidejo v Sredozemlje le izjemoma.

Največja skupina cevonoscev pa so vihariki (Procellariidae), ki se pojavljajo v vseh morjih sveta. Gnezdiyo v kolonijah, ki lahko dosežejo tudi šest milijonov parov, kakršne so kolonije kratkorepih viharikov (*Puffinus tenuirostris*) na jugu Avstra-

lije in na Tasmaniji. Večina viharikov gnezdi v rovi in vzgoji enega mladiča na leto. Pri vzletanju imajo vihariki podobne težave kot albatrosi in potrebujejo nekaj vzgonskega vetra, zato navadno pred vzletom stečejo ali pa se spustijo s pečine ali drevesa. Ledni vihariki (*Fulmarus glacialis*) gnezdiyo v strmih obmorskih pečinah skupaj z različnimi vrstami njork in triprstimi galebi (*Rissa tridactyla*), problem vzgonskega vetra pa rešijo preprosto tako, da se vržejo s pečine. Večji del življenja preživijo na odprtem morju, kjer se hranijo z lignji in ribami pa tudi raki. Ker lovijo predvsem na površju oziroma s plitvejšimi potopi, lovijo lignje predvsem ponoči, ko ti priplavajo na površje. Posebneži so velevihariki (*Macronectes*), ki so največji vihariki, saj dosežejo težo celo do 5 kg. Ti se velikokrat hranijo tudi na kopnem, saj je njihova glavna hrana mrhovina, zlasti trupla pingvinov, tjujnjev in kitov. Samo na južni polobli živijo pelekaniči (*Pelecanoides*), nekoč obravnavani kot ločena skupina, na jugu pa skupaj

s pingvini zamenjujejo njorke in se potapljajo. Pod vodo se poganjajo s perutmi, hranijo pa se predvsem s planktonskimi raki in manjšimi ribami. So izjemno dobri plavalci, ki so zmožni »leta skozi valove«. Navadno letijo tik nad morjem, pri čemer se valov ne izogibajo, pač pa se vanje potopijo in nadaljujejo z letom na drugi strani. Tudi sicer se ob nevarnosti raje potopijo, kot pa odletijo.

Skupna značilnost viharikov in drugih cevonoscev so njihove cevaste nosnice. Cevonosci so namreč med redkimi pticami, pri katerih je voh dobro razvit in ga uporabljajo pri iskanju hrane na širnem morju, zlasti ponoči. Neverjetno hitro namreč vonj usmrjenih rib na sprva navidezno praznem oceanu privabi veliko množico viharikov in albatrosov. Viharniki pa ne poseljujejo le oceanov, pač pa tudi manjša morja, kot je Sredozemsko, kjer gnezdijo kar tri vrste, medtem ko se nekaj oceanskih tu pojavlja občasno.

Veliko albatrosov in viharikov južne poloble se seli cirkumpolarno okoli južnega pola, nekaj pa

Pri nas najpogostejši viharik je sredozemski viharik (*Puffinus yelkouan*), ki je gnezdilec odmaknjenih otokov in čeri Sredozemskega morja, v Jadranskem morju pa gnezdi le v južnem Jadranu. Vrsto najbolj ogrožajo podgane in mačke, ki jih je na otoke zanesel človek, sicer pa še vznemirjanje, ribolov, svetlobno in zvočno onesnaževanje morja, izlitja nafte in druga onesnaženja morja. V Jadranskem morju se ptice že v juliju premaknejo v severni Jadran in Tržaški zaliv, kjer sta produkcija in količina hrane večji. Tu se zadržijo vse do septembra. V Tržaškem zalivu se v poletnem in jesenskem času zberejo velike jate viharikov, ki štejejo tudi do tisoč osebkov. Pozimi se sredozemski viharniki odselijo z Jadrana in se v glavnem zadržujejo v Črnem morju, južnem Sredozemlju, del ptic pa se odseli tudi na Atlantik.

TROPIKI (PHAENTONTIFORMES) IN BURNICE (FREGATIDAE)

Tropiki in burnice sta skupini morskih ptic, ki so vezane predvsem na tropske in subtropske oceane.

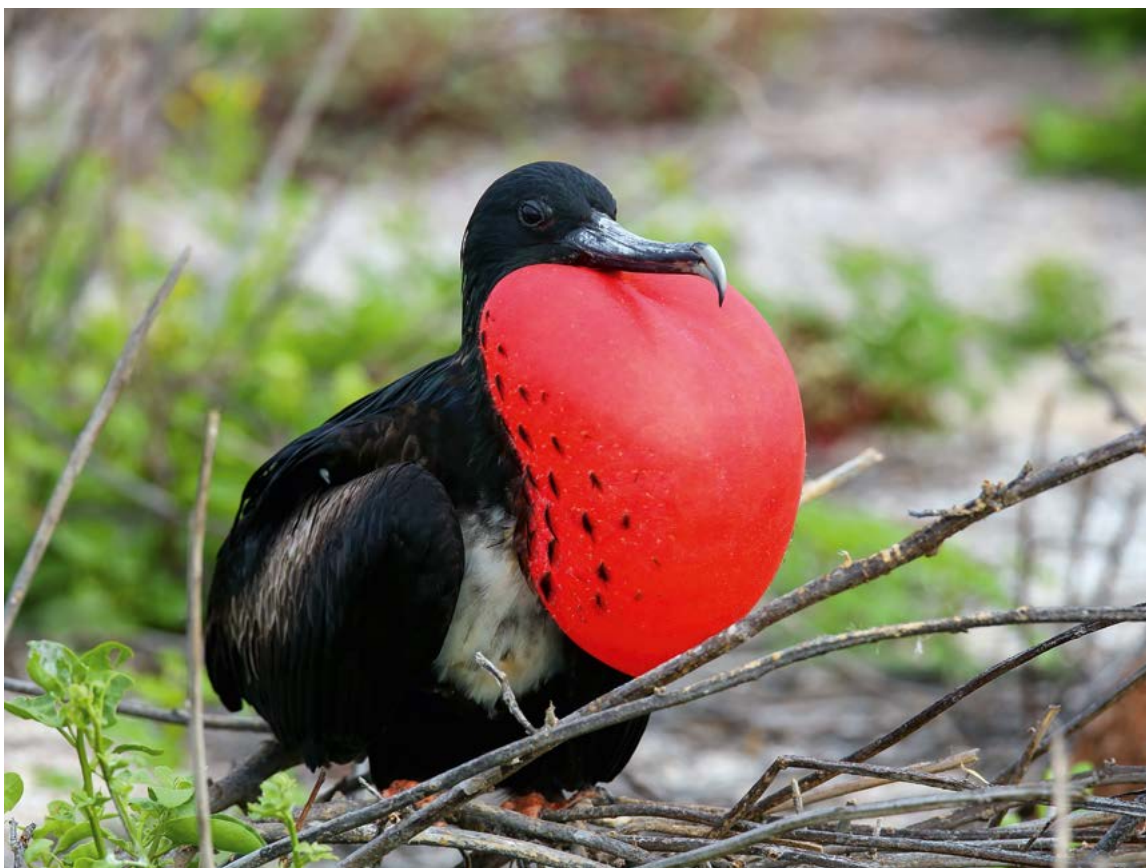
Tropiki le redko zaidejo v severnejša morja, vendar se **GRAHASTI TROPIK** (*Phaethon aethereus*) izjemoma tu in tam pojavi tudi v južnem Sredozemlju, saj gnezdi nedaleč v Rdečem morju.

foto: iStock

je tudi vrst, ki se selijo čez ekvator. Pri kopenskih selivkah na južni polobli ni gnezdečih ptic, ki bi se pozimi odselile prek ekvatorja na severno poloblo, medtem ko je med viharniki kar nekaj transekvatorialnih selivk v obe smeri. Medtem ko se rumenokljuni viharniki (*Calonectris diomedea*) iz Sredozemlja odselijo na južni Atlantik ob južnoafriški obali, se veliki viharniki (*Puffinus gravis*) s Falklandskih otokov v južnem Atlantiku odselijo na severni Atlantik, kjer prezimijo ob kanadski obali. Na selitvi izkoriščajo vetrove tako, da imajo te neprestano v repu, zato se selijo krožno. Z juga na sever potujejo vzdolž vzhodne obale Južne in Severne Amerike, s severa na jug pa se vračajo vzdolž zahodne afriške obale.

Gre za pelagične vrste, torej vrste odprtega morja. So odlični letalci, ki le redko sedijo na morsko gladino. Tropiki zaradi samosvojih značilnosti sodijo v svoj red, burnice pa tvorijo eno od družin veslonožcev (Suliformes), kamor sodijo tudi kormorani in strmoglavci. Kakor večina morskih ptic pridejo na kopno le v času gnezdenja, večji del življenja pa preživijo na odprtem morju. V manj spremenljivem tropskem okolju ptice gnezdijo prek celega leta, pari pa se v gnezditvenih kolonijah čez leto izmenjujejo. Tropiki gnezdijo predvsem v zasenčenih prostorih, največkrat v zavetju dreves, neredko kar v večjih drevesnih duplih. Primernih gnezdišč v velikih kolonijah pogosto zmanjka, zato se med tekmujočimi pari vnamejo krvavi spopadi. Pri burnicah pa

Samci burnic med dvorjenjem samicam na gnezdiščih uprizorijo eno najbolj spektakularnih predstav med morskimi pticami, ko z veliko rdečo napihnjeno golšo vabijo samico v svoje gnezdo. Na sliki je svatujoči samec **LEPE BURNICE** (*Fregata magnificens*), vrste, ki občasno zaide tudi v Sredozemsko morje.

foto: iStock

je gnezditveni cikel eden najdaljših med morskimi pticami, saj se mladič zaradi manjše količine hrane, ki jo starši lahko prinesejo, razvija zelo počasi. Zaradi tega gnezdiijo le vsako drugo leto. Dvorjenje samcev burnic je tudi eno najbolj spektakularnih med morskimi pticami. Samci zasedejo primerna gnezdišča in nato napihujejo svojo živo rdečo golšo. S potresavanjem in gruljenjem tako vabijo samice. Samci so drug do drugega izjemno agresivni med bojem za gnezditvena mesta. Zato skušajo drug drugemu preluknjati napihnjeno golšo, saj gre za ključen paritveni okras samca, brez katerega pri samicah ne more uspeti. Hrano burnice pobirajo kar z morske površine v letu, glavni plen pa so morske lastovke. Sicer pa je pogosta taktika burnic tudi t.i. kleptoparazitizem ali kraja plena drugim morskimi pticam, zlasti strmoglavcem, kormoranom, čigram, galebom, pelikanom, viharikom in celo ribjim orlom. Drugače je pri tropikih, ki na plen podobno kot čigre ali strmoglavci planejo s strmoglavim letom z višine. Njihovo perje je dobro naoljeno, zato se ne omoči, ko se za plenom potopijo nekaj metrov globoko. Tega burnice ne počno, saj njihovo perje ni naoljeno in se zlahka omoči, kar jim lahko povzroči velike težave pri ponovnem vzletu.

Severno od tropskega pasu se tropiki in burnice le redko pojavljajo, večinoma le posamični zablodeli osebki. V Evropi se le izjemoma tako pojavita grahasti tropik (*Phaethon aethereus*) in lepa burnica (*Fregata magnificens*). Z Jadranskega morja ni podatkov o pojavljanju ne ene ne druge vrste, pojavljanje obeh pa je poznano iz južnega Sredozemlja. Najbližje Sredozemskemu morju grahasti tropik gnezdi v Rdečem morju, lepa burnica pa na Zelenortskih otokih.

STRMOGLAVCI (SULIDAE)

Med popolnoma morsko skupino sodijo tudi strmoglavci, ki jim je enoten strmoglavi način lova. Navadno lovijo v skupinah, in ko opazijo jate skuš, sardel in podobnih rib, se dvignejo 10 do 30, včasih tudi do 100 metrov visoko in se v strmoglavem letu z veliko hitrostjo zaženejo v jato rib. Udarec je tako silovit, da se pri tem potopijo do 10 metrov globoko, včasih pa si s perutmi pomagajo tudi do globin 25 metrov. Kljub temu se nekatere vrste potapljajo podobno kot kormorani in lovijo ribe v plitvi vodi. Razširjeni so po vseh oceanih, gnezdiijo pa kot večina morskih ptic kolonijsko na tleh ali pa si spletajo gnezda na nizkem drevju ali grmovju. Večina strmoglavcev sodi med tropske ptice, ki

Odrasel **STRMOGLAVEC** (*Morus bassanus*) je pretežno bela ptica, v Sredozemlju pa se pogosteje pojavljajo sivo obarvani mladi strmoglavci. Na sliki je tretjeletna ptica.

foto: iStock

se ne selijo veliko, tri vrste pa so izraziti selivci, med njimi tudi edina evropska vrsta, strmoglavec (*Morus bassanus*), ki se lahko od gnezditvenih kolonij premakne tudi več sto kilometrov na odprto morje. Strmoglavci redno prezimujejo v Sredozemskem morju, kjer pa sicer ne gnezdiijo.

GOVNAČKE (STERCORARIIDAE)

Vse govnačke prištevamo k morskim pticam. Gnezdiijo v odprti tundri polarnih območij na obeh koncih Zemlje in se večinoma čez zimo selijo na nasprotni zemeljski pol. Tako se dolgorepa govnačka (*Stercorarius longicaudus*) s polarnih gnezdišč severne Evrazije, Grenlandije in Severne Amerike čez zimo odseli na Antarktiko, antarktična govnačka (*Stercorarius maccormicki*) pa z antarktičnih gnezdišč v severne predele Atlantskega in Tihega oceana. Okoli gnezda so izjemno napadalne in se ne ustrašijo niti večjih plenilcev. To jim omogoča, da pri izbiri svojih gnezdišč niso vezane le na odmaknjene otoke brez kopenskih plenilcev, pač pa lahko gnezdiijo tako rekoč po celi tundri.

Kleptoparazitizem oziroma kraja plena je ena izmed prehranskih strategij roparskih govnačk. Na sliki **BODIČASTA GOVNAČKA** (*Stercorarius parasiticus*) preganja **TRIPRSTEGA GALEBA** (*Rissa tridactyla*), da bi izbljuval naloženo hrano.

foto: iStock

Govnačke so plenilci in kleptoparaziti in pogosto prežijo na večje morske ptice, kot so galebi, strmoglavci in vihariki. V hitrem napadnem letu jih prisilijo, da izpustijo uplenjeno ribo, ki jo takoj zatem spretno ulovijo v zraku. Pri tem se lahko

Previsne obale severnega Atlantika, kjer ni kopenskih plenilcev, so gnezdišča orjaških kolonij morskih ptic, med katerimi prevladujejo njorke, na primer kolonija **DEBELOKLJUNIH LUMEN** (*Uria lomvia*) na sliki.

foto: iStock

združi po več govnačk skupaj in tako uprizorijo pravi roparski napad. Tovrstnih napadov se govnačke lotevajo zlasti na selitvi. Med gnezdenjem niso izbirčne, saj plenijo male sesalce, žuželke, manjše ptice in jajca, zaužijejo tudi mrhovino in se zadovoljijo celo z jagodičjem. Nekatere vrste so pravi specializirani plenilci in so pogosto končni plenilci v velikih kolonijah morskih ptic. Tako se rjava govnačka (*Stercorarius antarcticus*) na južnem polu hrani pretežno z jajci in mladiči pingvinov, manj z ribami, velika govnačka (*Stercorarius skua*) na severu pa z manjšimi morskimi pticami, kot so tripstrti galebi, mormoni in strakoši. Posamezni osebk se lahko specializirajo na lov ene vrste plena, na primer na jajca in mladiče iz kolonije polarnih čiger (*Sterna paradisea*), ki sicer kolonijo agresivno in družno branijo pred plenilci, zato se jih ti izogibajo. Za uspešno gnezdenje v tundri je pomembna izkušnost gnezdečega para, zato govnačke oblikujejo pare za vse življenje. V kolonijah navadno ne gnezdiijo, nekatere so celo teritorialne, kakor denimo lopataste govnačke (*Stercorarius pomarinus*). V Sloveniji so le izjemne gostje, ki se lahko pojavijo praktično na vseh vodnih telesih tako ob morju kot v notranjosti celine. Od štirih do sedaj pri nas opazovanih sta še najpogostejši bodičasta (*Stercorarius parasiticus*) in lopatasta govnačka. Prva gnezdi po vsej severni Evropi, druga pa k nam prihaja iz ruske tundre.

NJORKE (ALCIDAE)

Na severni polobli z ekološkega vidika pingvine in pelekaniče zamenjujejo njorke, ki so ena od družin pobjrežnikov (Charadriiformes). Podobno kot pingvini in pelekaniči se potapljaio do večjih globin, pri čemer se poganjajo s perutmi. Gre za zelo specializirane morske ptice, razširjene po vseh severnih morjih. Gnezdiijo kolonijsko in med gnezditvijo tvorijo ene izmed največjih skupin ptic na Zemlji. Gnezdiijo lahko na skalnih policah obmorskih klifov, kot so na primer atlantske kolonije lumen (*Uria aalge*) in njork (*Alca torda*), ali pa v rovi, kot na primer mormoni (*Fratercula arctica*). Večina njork se hrani z manjšimi ribami, nekatere so specializirane za planktonske rake. Pri hranjenju se lahko od kolonije oddaljijo več kot 50 km, po gnezditvi se raztepejo tudi do 3500 km daleč, saj večino svojega življenja preživijo na morju. V zahodnem Sredozemlju redno prezimujejo mormoni in njorke, verjetno pa je v preteklosti tu prezimoval tudi del populacije danes izumrle orjaške njork (*Pinguinus impennis*). V vzhodno Sredozemlje in Jadransko morje le občasno zaide kakšna ptica, opazovane pa so bile tudi na celinskih vodah, zlasti večjih jezerih in rekah, kar pa je prej velika izjema kot pravilo, kakršen je bil primer mormona z Mure leta 1983 in črne njork (*Cephus grylle*) z Drave leta 1994.

AL VREZEC je raziskovalec na Nacionalnem inštitutu za biologijo in kustos za ornitologijo v Prirodoslovnem muzeju Slovenije, kjer je bil do letošnjega leta tudi strokovni vodja Slovenskega centra za obročkanje ptičev. Na Univerzi v Ljubljani pa študentom biologije predava predmet Ornitologija. Ukvarja se z ekosistemskimi in varstvenimi raziskavami ptic in žuželk, v zadnjem času pa se posveča tudi zgodovinskim vidikom ornitologije.

foto: **Petra Vrh Vrežec**